

δὲ συμφώνου; ἀπάσας, καὶ τὰ τῆ προλήψει χάριτά- A Οὐ πρὸς ἀνδρῶν τοῦτο συμφών τε καὶ θεῶν, καὶ τοῦτ
μενοι μόνη τούτων ἀπάντων ἀργίαν καταγνωσόμεθα; λόγους εἰκονομούντων ἐν κρίσει.

ΚΕΦΑΛ. II'.

Ἐπεὶ δὲ τινες τῷ ῥήματι τοῦ πέμπεσθαι καὶ
προχεῖσθαι προσκόπτοντες, ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὰ τοῦ
Πνεύματος χαρίσματα πέμπεσθαι λέγουσιν, οὐκ αὐ-
τὴν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν· τούτων γὰρ καὶ μετα-
λαμβάνειν τοὺς μεταλαμβάνοντας· ὡς ἂν γέλωσ
ἀποδειχθῆ πᾶσα περιεργία τῶν βουλομένων τοῖς
μειρακιώδεσι τουτοῖσι λόγοις κατὰ τῆς ὑγιούς τῶν
ἀγίων δόξης χωρεῖν, αὐτῆί πάλιν ἡμῖν παρίτωσαν,
καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἐξελέγξοντες, καὶ ἑαυτοὺς ἐξη-
γούμενοι.

Φησὶν οὖν ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῶν πρὸς Ἑρμεῖαν ὁ
ἱερὸς Κύριλλος· Τὸ δὲ δὴ τὴν θεῖαν ἡμῖν ἐγχαράτ-
τον εἰκόνα, καὶ σημάτων δίκην ἐμποιοῦν τὸ ὑπερ-
κόσμιον κάλλος, οὐχὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι; Πρὸς δὲ φη-
σιν ὁ Ἑρμείας· Naί· ἀλλ' οὐχ ὡς θεός, φησὶν·
ἀλλ' ὡς θεὸς χάριτος ὑπουργόν. Καὶ ὁ ἅγιος· Οὐκ
αὐτὸ τοιγαροῦν ἡμῖν, ἀλλ' ἡ δι' αὐτοῦ χάρις ἐνοση-
μαίνεται. Ὁ Ἑρμείας· Ἐοικεν. Ὁ ἅγιος· Ἦν
οὖν ἀναγκαῖον, εἰκόνα τῆς χάριτος, καὶ οὐχὶ μάλ-

consona dicit sanctus hic doctor. Unum etenim et
eundem Spiritum ex Patre per Filium esse, una et
eadem spiratione sive processione; et ideo illius

λον εἰκόνα Θεοῦ διακεκλήσθαι τὸν ἄνθρωπον. Εἴτε
ἐφεξῆς κατασκευάζων διὰ πάντων, ὡς ἡ τοῦ Πνεύ-
ματος ὑπόστασις αὐτὸς ὁ Θεὸς ἦν, ὁ τὴν θεῖαν ἡμῖν
ἐν τῇ πρώτῃ πλάσει ἐγχαράξας εἰκόνα, καὶ οὐχὶ
χάρις τις ἀνυπόστατος· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ
καὶ τὴν δευτέραν τοῦ πλάσματος ἀνακαίνισιν διὰ
τοῦ σωτηρίου τοῖς μαθηταῖς ἐμφουσήματος γενομένην
διὰ τοῦ ἀγίου φησὶ γεγενῆσθαι Πνεύματος. Ἐδεῖ
γὰρ ᾧ πρότερον μὴ ὢν ἄνθρωπος γεγένηται τρόπι,
τῷ θεῷ δηλαδὴ Πνεύματι αὐτῷ τῷ ἐνοποστάτῳ θεῷ,
τῷ αὐτῷ καὶ πάλιν ἀναπλασθῆναι τὸν ἁγιασμὸν
ἀπολέσαντα. Φησὶ γοῦν· Εἰ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ
Πνεύματος διεσχοινισμένη τις ἦν ἡ δι' αὐτοῦ χάρις,
τί μὴ ἔφη σαφῶς ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ὅτι παρενη-
εγμένῳ τῷ ζῶνι πρὸς τὸ εἶναι, λοιπὸν ἐνεφύσησε
χάριν ὁ πάντων Δημιουργὸς τὴν διὰ πνοῆς τῆς
ζωῆς; Χριστὸς δὲ ἡμῖν, Λάβετε χάριν τὴν δι'
ὑπουργίας τοῦ ἀγίου Πνεύματος; Ἄλλ' ὠνόμα-
σται μὲν ἐκεῖ πνοή ζωῆς· ζωὴ γὰρ ἀληθῶς ἡ τῆς

eorum proprium ait esse, quia ex Patre per Fi-
lium est, hoc autem propter identitatem essen-
tiae.

CAPUT VIII.

Ut autem clarius omnis eorum arguatur calum-
nia, qui contra sanam doctoris sententiam autu-
mant eum ex Filio dixisse dona Spiritus mitti, non
ipsam ejus hypostasim sive personam; ipse rursus
adsit, hanc falsam eorum arguens opinionem, et
seipsum exponens, quidnam sit quod ait, per Fi-
lium sive ex Filio profluere, prodire, emanare,
scaturire; et simpliciter quod in sanctificationem
in hunc mundum ab eo mittitur.

Ait etenim in septimo ad Peruniam: Inhabitan-
tem enim sibi et insitum quis haberet eum qui
natura et vere Deus est (de Filio dicens), cum Spi-
ritum accipiat, qui non alienus et essentia disjun-
ctus ab eo est, sed qui ex eo, et in eo, et ejus
proprius est, et æque atque ille Dominus est? Et
post pauca: Misit autem nobis e caelo Paraclitum,
per quem et in quo nobiscum est, et in nobis ha-
bitat: non alienum in nobis afflans, sed qui es-
sentiae suæ et Patris sui proprius est Spiritus.
Quod autem hæc de substantia Spiritus, non cha-
rismatibus non subsistentibus ait, omnibus patet.
Idem rursus in eodem: Qui vero nobis divinam
inculpsit imaginem, et similitudinem cujusdam
sigilli, supremam nobis pulchritudinem imponit,
nonne Spiritus est? Ita (inquit Hermias) non ta-
men ut Deus, verum ut divinæ gratiæ minister. Et
Cyrillus: Non igitur ipse Spiritus nobis, sed ejus
per eum gratia nobis imprimitur. Hermias. Ita vi-
detur. Cyrillus. Ergo necessarium esset, imaginem

gratiæ, non Dei, vocatum fuisse hominem. Post
hæc consequenter per omnia probans, quod hy-
postasis sive persona Spiritus, ipse scilicet unus in
Trinitate, Deus erat, qui divinam nobis in prima
hominis plasmatione impressit imaginem, non
gratia non subsistens: secundam item plasmatis
reparationem, per salutarem discipulis insuffla-
tionem factam, per eundem Spiritum sanctum
factam fuisse ponit. Dicebat etenim: A quo, an-
tequam esset, modo factus fuerit homo, per san-
ctum videlicet Spiritum hypostaticum Deum, ab
eodem rursus, deperdita sanctificatione, eum re-
parari. Si enim, inquit, gratia Spiritus ab ejus
substantia disjuncta esset, cur beatus quidem
Moses, homine ad esse producto, non dixerat:
Sufflavit Creator omnium gratiam per Spiritum
vitæ? Christus vero nobis: Accipite gratiam per
ministerium Spiritus? Sed illic quidem dictum
est, Spiritus vitæ (vita enim vere divinitatis na-
tura est), hic vero per Salvatorem, Spiritus san-
ctus, ipsum procul dubio Spiritum credentium
animabus emittentem. Hæc aperta sunt rei propo-
sitiæ testimonia. Aperius tamen in sequentibus
dirimit illam opinionem, qua quidam putant, non
subsistentem nobis gratiam mitti, et per eam nos
sanctificari. Ait enim: Templâ vero Dei, nec non
dii et vocamur et sumus. Qua de causa, quæritur
ab adversariis, si gratia participamus nuda et
non subsistente? At non ita se veritas habet:

θεότητος φύσις· ἐνταῦθα δὲ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς, Πνεῦμα ἅγιον, αὐτοῦ που κατὰ τὸ ἀληθὲς ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς ἐγκατοικίζοντάς τε καὶ ἐνιέντος τὸ Πνεῦμα. Ταῦτα σαφῆς τοῦ προκειμένου μαρτυρία. Σαφέστερον δ' οὖν ὁμοῦς ἐτι προῖων καὶ φανερώς ὁ αὐτὸς ἀναιρεῖ τὸ νομίζειν ἀνυπόστατον ἡμῖν πέμπεσθαι χάριν, καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς ἀγιάζεσθαι. Πησὶ γάρ· *Ναοὶ δὲ Θεοῦ καὶ μὴν καὶ Θεοὶ κεκλήμεθα, καὶ ἐσμεν*. Ἄνθ' οὗτου γε δὴ, πύθου τῶν δι' ἀναντίας, εἴπερ ἐσμεν ἀληθῶς ψιλῆς καὶ ἀνυποστάτου χάριτος μέτοχοι; Ἄλλ' οὐχ ὧδε ἔχει. Πόθεν; *Ναοὶ γὰρ ἐσμεν τοῦ ὄντος τε καὶ ὑπεστηκότος Πνεύματος*. Ἄλλ' ἐκ μὲν τοῦ πρὸς Ἑρμεῖαν πολλῶν ὄντων, ἃ ὁ βουλόμενος ἐκεῖθεν ἀναλεξάσθω, ἀρκέσει καὶ ταῦτα· ἐν δὲ τῇ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ ἐτι πολλῶν πλειόνων ὄντων τῶν εἰς ταύτην φερόντων τὴν ἐννοίαν, τίς ἂν ἀπάντων μνησθεῖη, ἢ ὅτι μεγάλη σχολή; Ἡμεῖς δ' ἐκεῖνο προκομίσασμεν μόνον, ὃ ἐν τῇ ρητῇ φησὶ τῷ, ὅτι *οὐκ ἐξ αἱμάτων*. Λέγει γάρ· *Εἴπερ Θεὸς ἐστὶ καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμα, οὗ δὴ καὶ μετέσχευε διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀξιούμεθα, Θεοὶ χρηματίζομεν, ὡς ἤδη καὶ Θεὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, κατὰ τὸ· Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐκπεριπατήσω*. Ἐπεὶ κατὰ τίνα τρόπον ναοὶ Θεοῦ ἐσμεν, εἰ μὴ Θεὸς τὸ Πνεῦμα κατὰ φύσιν ἐστίν;

Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος συμφώνως τῷ Θεῷ τούτῳ Πατρὶ τὸ τε ἐξ ἀρχῆς ἐμφυσθῆναι πνεῦμα ἀνθρώπων, τὸ τε ἐν τῇ ἀνακαινίσαι τοῖς μαθηταῖς

*Templa namque existentis et subsistentis Spiritus sumus*¹. Sed ex eis quidem, quæ ad Hormianam scribit, cum multa sint (quæ qui volet, illinc sibi eligit); hæc sola sufficiant, cum aperte probent illud, quod nobis propositum erat. Ex plurimis autem, quæ in expositione super Joannem idem doctor elegantissime dixit, illud nos adducemus solum, quod super illam auctoritatem dicit: *Qui non ex sanguinibus*², etc. Ait enim: Si Deus ex Deo secundum naturam est Spiritus, quo et per eundem in Christo participamus, dii nos etiam efficiamur, tanquam jam in nobis ipsis habentes eum, secundum illud: *Inhabitabo et inambulabo in eis*³. Quonamque modo templa Dei essemus, nisi Spiritus natura Deus esset? Sed beatissimus quidam Cyrillus hæc et his similia dicit: audiendum autem etiam alios, quid de eadem re dicant.

Magnus itaque Basilius consona prædicto doctori dicens, tum Spiritum homini a principio sufflatum, tum a Salvatore discipulis datum, ipsam hypostasim Spiritus fuisse asserit contra Eunomium in capitulo cui titulus: *Quod Spiritus divina natura est: Spiritus namque, inquit, viventis Verbo ad creandum adjunctus, vivens potentia, divina natura, ineffabilis ex ore ineffabili manifestata, ineffabiliter per sufflationem ad hominem missa, et secundum corporalem a Christo monstra-*

Α ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, τὴν θέλει εἶναι λέγων ὑπόστασιν, οὕτω φησὶν ἐν κεφαλαιῷ οὗ ἡ ἐπιγραφή· *Ὅτι θεία φύσις τὸ Πνεῦμα*. Πνεῦμα γὰρ τῷ ζῶντι λόγῳ συντεταγμένον εἰς τὸ δημιουργεῖν, ζῶσα δύναμις καὶ θεία φύσις, ἀρρήτος ἐξ ἀρρήτου στόματος πεφηνυῖα, ἀρρήτως κατὰ τὴν ἐμφύσησιν εἰς τὸν ἀνθρώπων ἀπεσταλμένη, καὶ κατὰ τὸν σωματικῶς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δειχθέντα τύπον αὔθις ὅπ' αὐτοῦ δι' ἐμφυσήσεως ἀποκαθισταμένη· συντρέχει γὰρ δεῖ τῇ κατ' ἀρχὴν καινότητι τὴν ἀνακαινίσαι καὶ τὴν συνδρομὴν ἐξετύπωσεν ἐμφυσήσας, οὐχ ἕτερος ὢν παρά τὸν ἐξ ἀρχῆς ἐμφυσήσαντα, ἀλλ' ὁ αὐτὸς, δι' οὗ Θεὸς δέδωκε τὴν ἐμφύσησιν, τότε μὲν μετὰ ψυχῆς, νῦν δὲ εἰς ψυχὴν. Οὕτω καὶ οὗτος ὁ μέγας Πατὴρ ταυτὸ τοῦτό φησι τοῖς μαθηταῖς ἐνιέναι τὸν Ἰησοῦν, ὅπερ αὐτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ ὡς δημιουργῶν συνηρίθμηται τε καὶ συντέταχται. Ἄλλὰ τοῦτο ὄντων, ὡς ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν ὑπόστασις· ἡ ὑπόστασις ἄρα τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρώτην ἐδημιούργησε πλάσιν διὰ τοῦ Θεοῦ ἐμφυσήματος, καὶ τοῖς μαθηταῖς ὑστερον δέδοται, καὶ δι' αὐτῶν τοῖς πιστεύουσιν ἅπασιν· καὶ αὕτη ἡ παρά Πατρὸς δι' Υἱοῦ, καὶ ἐξ Υἱοῦ λάμπουσα τε καὶ ἀναβλύζουσα· οὕτω γὰρ φασὶν οἱ Πατέρες.

Καὶ τί λέγω, Πατέρες; αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοὺς τούτων λόγους ἐπισφραγίζων, τοῦτ' αὐτὸ φησὶν αὐτὸν πέμψειν, ὃ παρά τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὐκ ἄλλο μὲν αὐτὸν πέμψειν, ἄλλο δὲ ἐκπορεύειν τὸν Πατέρα. *Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἔλθῃ ὁ Παράκλητος,*

Γ *tam figuram rursus ab eo per sufflationem reddita; convenire namque deceet creationi novam reparationem. Convenientiam autem figuravit sufflans, qui non est alius præter illum, qui a principio sufflavit, sed idem, per quem Deus sufflavit, tum quidem cum animâ, nunc vero in animam. Ita hic quoque doctor ipsum eundem Spiritum ait emisisse discipulis Jesum, qui ipsi et Patri tanquam creator connumeratus et conjunctus est. Hoc autem patet, quod ipsa hypostasis Spiritus est: igitur ipsa hypostasis Spiritus et primam plasmationem hominis per illam divinam sufflationem creavit, et discipulis postea data est, et per eos credentibus. Et hæc est, quæ a Patre per Filium, et ex Filio profluit et emanat, quemadmodum etiam Nicæna prima synodus in quodam loco de Spiritu dicit: Quod procedit quidem a Patre, proprius autem Filii est, et ex eo emanat. Ipsum enim eundem, qui ex Patre procedit, ex Filio emanare alunt ii patres*

Δ *Et quid dico, patres? ipse Salvator dicta istorum omnium approbans, illum eundem pollicetur se discipulis missurum, qui a Patre procedit; et non esse alium qui a Patre procedit, quem ipse mittet: Cum venerit, inquit, Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit*⁴. Hoc enim ipsi quoque grammatici hoc modo construere: *Cum venerit Spiritus, qui a Patre pro-*

¹ I Cor. iii, 16. ² Joau. i, 13. ³ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16. ⁴ Joan. xv, 26.

ὅν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τοῦτο δὲ καὶ γραμματικῶν παῖδες οὕτως ἂν εἴποιεν· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ὅν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν· ὡς εἶναι δῆλον ταυτὸ τοῦτο πέμψειν αὐτὸν, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Εἰ οὖν ἡ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ταύτην καὶ ὁ Υἱὸς πέμπει· εἰ δὲ χάριν ὁ Υἱὸς πέμπει τὴν ἀνυπόστατον, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς οὐ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἡ χάρις ἂν ἐκπορεύετο. Ἀλλὰ τοῦτό γε πρὸς τῷ ἀδιανοήτῳ καὶ βλάσφημον. Ἐπεὶ γὰρ καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου τοῦ Πνεύματος δύο τινὰ κατηγοροῦνται, τὸ ἐκπορεύεσθαι τε καὶ πέμπεσθαι, ὡς ἂν ἐφ' ἑνὸς τῶν κατηγορουμένων τὸ ὑποκείμενον τοῦτο λαμβάνεσθαι δεῖ, οὕτως ἀνάγκη καὶ ἐπὶ τοῦ

cedit, quem ego mittam vobis : ut manifestum sit ipsum, id est, Filium missurum, quod et a Patre procedit. Si igitur persona Spiritus a Patre procedit, eadem etiam a Filio mittitur. Quod si gratiam Filius non subsistentem mittit, a Patre etiam non persona, sed gratia procedit. Sed hoc cum stultum, tum impium est dicere. Cum enim de uno et eodem subjecto, videlicet Spiritu, duo quedam prædicantur, procedere scilicet et mitti, eodem modo accipiendum subjectum de utroque prædicato. Si igitur hypostasim Spiritus procedere intelligimus, eandem etiam mitti intelligere debemus : aliter enim dicere absque ratione, nullam probationem adducendo, et procedere quidem, hypostasi Spiritus attribuere, mitti vero, gratiæ non subsistenti, hoc ridiculum, irrationabile, et voluntarium est, et quod nullus concedet. Mittitur igitur ex Filio ipsa Spiritus hypostasis, quæ et a Patre procedit, quemadmodum ab ipsis Evangelii verbis, et a doctoribus probatum est. Quare si mitti, si emanare, si prodire, si profluere, si scaturire, si oriri Spiritum a Filio audiamus, divinam ejus hypostasim intelligere necesse est : divinam autem Spiritus hypostasim ex Filio profluere, vel emanare, et reliqua, quoniam alio modo possibile est, nisi Filius causa sive principium ipsius subsistentiæ Spiritus sit? Sed ea quæ Cyrillus de processione ipsius personæ Spiritus sancti ex Patre et Filio dicit, hæc et his similia sunt. Cæterum audiamus sanctum Epiphanium in suo *Ancorato* sermone ita dicentem : Spiritus sanctus ex Patre et Filio, tertius nominatione. Et rursus : Uterque habitat in justo homine, Christus et Spiritus ejus. Quod si Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, Spiritus quoque ex ipso,

Πνεύματος νοοῦμεν ὑπόστασιν, καὶ τὸ πεμπόμενον τὴν αὐτὴν νοεῖν ὀφείλομεν· τὸ γὰρ ἄλλως λέγειν ἄνευ τῆς ἀπὸ τῶν λόγων ἀνάγκης, καὶ τὸ μὲν ἐκπορεύεσθαι τὴν ὑπόστασιν ἀπονέμειν τοῦ Πνεύματος, τὴν δὲ χάριν τῷ πέμπεσθαι, ἀλόγως ἀποκληρούμεν ἐστίν. Ἀλλὰ τοῦτό γε οὐκ ἂν τις παραδέξαιτο. Πέμπεται ἄρα παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἥτις καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Πνεύματος ὑπόστασις ἐκπορεύεται, ὡς ἀπὸ τε τῶν λογίων ἐδείχθη, ἀπὸ τε τῶν διδασκάλων. Ὅστε καὶ τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λεγόμενον τὴν τοῦ Πνεύματος ὑπόστασιν νοεῖν δίδωσι· κἂν πηγάζειν, κἂν πέμπεσθαι, παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἀκούωμεν, τὴν θείαν ἑκείνου νοεῖν ἀναγκαῖον ὑπόστασιν. Πῶς δ' ἂν ἄλλως ἢ τοῦ Πνεύματος θεία ὑπόστασις ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἢ παρὰ τοῦ Υἱοῦ εἴη, ἢ ἀναβλύσειεν, ἢ πηγάζετο, μὴ ἔχοντος ἑκείνου αἰτίαν ; συνορᾶν ἔγωγ' οὐκ ἔχω.

vel ex utroque, quemadmodum ait Christus : *Qui ex Patre procedit, et hic ex meo accipiet. Et patet quod hic dicitur non de distributione charismatum, de divinis autem personis et subsistentia eorum loquitur. In testimonium vero et probationem, quod Spiritus ex Filio quoque procedit, illam auctoritatem adducit : Ex meo accipiet docens, ut cum audiamus in Evangeliiis Dominum dicentem de Spiritu, quod ex eo accipiet, ita intelligamus, ac si diceret, ex eo procedere Spiritum sanctum. Idem in eisdem : Sed dicit quispiam. Ergo duos Filios esse dicimus? Et quomodo est unigenitus? At quisnam es tu, qui contradicis Deo? Si enim Filium nominat, qui ex Patre, Spiritum vero sanctum, qui ex utroque, etc. Et iterum : Spiritus sanctus, Spiritus veritatis est, tertium lumen a Patre et Filio. Et rursus : Quemadmodum enim *Nemo novit Patrem nisi Filius, nec Filium nisi Pater* ; ita dicere audeo, nec Spiritum nisi Pater et Filius, a quo procedit, et a quo accipit, (sed adverte, quod in superioribus accipere pro procedere posuit) neque Filium et Patrem, nisi Spiritus sanctus, qui vere glorificat, qui omnia docet, qui ex Patre et Filio. Quid his apertius, quid clarius dici potest? Nonne palam isti doctores Filium quoque causam sive principium Spiritus ponunt? Nonne docent ex eo quoque ipsum procedere? Quid igitur? Claudemusne aures nostras his auctoritatibus, et testimoniis sanctorum tam multis, tam apertis, tam divinis, tam consonis invicem et veritati, et obstinato corde contra hæc contendemus? At hoc non sapientum, non bonorum hominum proprium est, et eorum qui dispensatores verbi et mysteriorum Christi et esse et videri velint.*

¹ Matth. xi, 27.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Quod etiam occidentales doctores idem aperte dicunt quod orientales, prout ex eorum auctoritatibus nobis per Latinos datis, clare apparet intuentibus.

Ἐγὼ μὲν οὖν ὅπερ ὑμῖν ὑπεσχόμην, διὰ βραχείων ὡς οἶόν τε, πολλὰ παραλιπὼν εἶμαι τετελεχέναι. Ἔδειξα γὰρ ὡς ἐνῆν μηδὲν προσχρησάμενος ταῖς Ῥωμαίοις, καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἁγίους Πατέρας τοὺς ἐξ Ἐφῶς, τὸν Υἱὸν αἰτίαν φρονούντας τοῦ Πνεύματος, καὶ διὰ πάντων ἀλλήλοις συμβαίνοντας· καὶ τοὺς μὲν δι' Υἱοῦ ἐκ Πατρὸς, τοὺς δὲ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι Πνεῦμα, αὐτοὺς τε φρονούντας, καὶ ἡμᾶς διδάσκοντας. Ὑμέτερον δ' ἂν εἴη λοιπὸν, ἀσπασαμένους τὰ παρ' αὐτῶν ἐνωθῆναι Ῥωμαίοις καὶ τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ Ῥωμαίων, ταυτὰ φρονούσιν ἅπερ καὶ οἱ Πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι. Καὶ μὴ νομίζετε μήτ' αὐτοὺς μήτε τοὺς Πατέρας αὐτῶν καὶ ἡμῶν, τοὺς ἐξ Ἐσπέρας ἁγίους ἐναντία τοῖς ἐξ Ἀνατολῆς ἀποφύνασθαι. Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· πάντως γὰρ μᾶλλον εἶτε σύμφωνοί τε καὶ ἁμολόγοι. Καὶ παρεθέμην ἂν ὑμῖν καὶ τὰς χρήσεις αὐτῶν ἕνεκα πειθοῦς πλείους, καὶ τοῦ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν Ἀνατολικῶν τε δειχθῆναι καὶ Δυτικῶν, εἰ μὴ πάντας ὑμᾶς ἠπιστάμην εἰδόμενος τε καὶ ἀκηκούτας προκομισάντων Λατίνων καὶ ἅμα ἐκταθέντος εἰς μῆκος τοῦ λόγου οὐ χρήσιμῳ προσθεῖναι· ἄλλως τε καὶ ἐξέεται ἀναλαθοῦσιν ἐκ τῶν δοθέντων παρὰ Λατίνων ἡμῖν, ἀναγνῶναι. Τοῦτο δὲ μόνον ὑπομῆσαι ὑμᾶς ἀναγκαῖον, ὅτι πάντες οἱ ἐξ Ἐσπέρας κοινῇ, Ἰλάριος, Ἰερώνυμος, Δάμασος, Λύγουστινος, Ἀμβρόσιος, Λέων ὁ

Μέγας, καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος, καὶ ἕσοι ἄλλοι, διαβρίθην τε καὶ σαφῶς καὶ πανταχοῦ τῶν λόγων τῶν ἑαυτῶν, οὐχ ἐνί τινι καὶ δυοὶ κώλοισι, ἀλλὰ διὰ πλείονων κατασκευῶν τε καὶ λόγων, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσι τὸ πανάγιον Πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὡς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ αἰτίαν τοῦ Πνεύματος τὸν Υἱὸν εἶναι ὡς τὸν Πατέρα, καὶ ἀρχὴν αὐτοῦ τὸν αὐτὸν, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, καὶ αἰτίαν αὐτοῦ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἅμα, ἀλλ' οὐ δύο ἀρχὰς ἢ δύο αἰτία. Ἄ πάντα λογισαμένους, καὶ παραθέμενοις τοῖς ἐξ Ἀνατολῆς διδασκάλοις, ἀνάγκη συμβαίνει ἀλλήλοις αὐτοὺς οἴεσθαι, καὶ ταυτὰ περὶ τῶν αὐτῶν συμφρονεῖν. Οἱ τε γὰρ πρότερον εἰρημένοι λόγοι περὶ τῆς συμφωνίας τῶν διδασκάλων φρονεῖν ἡμᾶς ἀναγκάζουσιν, ἀλλήλοις εἰς ταυτὸν αὐτοὺς ἔρχεσθαι φρόνημα, καὶ λέγειν ταυτὰ· αὐτοὶ τε καὶ κατ' αὐτοὺς οἱ ἐκ τῆς Ἐφῶς τοῦτο τὸ φρόνημα ἐδείχθησαν ἔχοντες, ὃ καὶ οἱ Δυτικοὶ, ὡς φανερῶς ἡμῖν φαίνεσθαι συμφωνοῦντας. Καίτοι καὶ εἰ μηδαμῶς ὑπονοεῖν αὐτοὺς ἔχομεν τὴν αἰτίαν τοῦ Πνεύματος ἀποδιδόντας τῷ Υἱῷ, μόνῳ τῷ μὴ ἀρνεῖσθαι μηδένα μηδαμοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων, εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος αἰτίον, ἡδυνάμεθα λέγειν μὴ ἀντικαθεσθαι Ῥωμαίοις, οὕτω περιφανῶς ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγουσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, γυν δὲ ὀρνευμένους μὲν οὐδαμῶς, μᾶλλον δὲ καὶ σαφῶς διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ

CAPUT VIII.

Ego quidem paucis, quoad potui, multis omis-
sis, quod pollicitus sum, perfecisse puto. Probavi
namque sufficienter, nullo doctorum Occidentalium
usus, ipsos scilicet Patres nostros et doctores Ori-
entales Filium quoque causam sive principium esse
Spiritus sensisse, et per omnia invicem conve-
nientes et concordēs, et partim ex Patre per Fi-
lium, partim ex Patre et Filio procedere Spiritum
sanctum, et sapere et docere. Vestrum autem est,
ut eis doctoribus, et quidem rectis, Latinis et sa-
crosanctae Romanae Ecclesiae unanimi, cum eadem
quae et Patres et doctores nostri crediderint. Ne-
que putetis aut ipsos, aut patres eorum et nostros,
Occidentales videlicet sanctos, contraria Orientali-
bus Patribus dixisse. Minime, minime ita est. Et
apposuissem vobis auctoritates et testimonia etiam
illorum ad persuadendum vobis, et eorum cum
Orientalibus concordiam probandam, nisi vos om-
nes scirem et scivisse, et audivisse eas, cum La-
tini producerint. Ad haec cum oratio nostra pro-
lixior fuerit, non sunt alia addenda. Praeterea li-
cebit cuique, cum voluerit, eas et videre et legere,
cum sint apud nos a Latinis datae. Hoc autem so-
lum ad vestram reducendum memoriam putavi,
quod omnes Patres Occidentales, Hilarius, Hiero-
nymus, Damasus, Augustinus, Ambrosius, magnus

Leo, Gregorius, et caeteri multi, quam clare, quam
aperte una mente, una voce ubique aperum suo-
rum, non uno aut duobus membris et articulis,
sed pluribus verbis prolixis sermonibus et proba-
tionibus ex Patre et Filio procedere Spiritum san-
ctum affirmant, et ita ex Filio sicut ex Patre, et
principium Spiritus Filium esse sicut ipse Pater,
et unum et idem ejus principium esse Patrem et
Filium simul, non duo principia. Quae omnia mente
volventes, et Orientalium doctorum dictis compa-
rantes, qui ex Patre per Filium, et ex Patre et Fi-
lio procedere dicunt Spiritum sanctum, item ex
Filio et ex utroque esse, necessario eos concordēs
invicem reperiemus, et eadem de eodem senten-
tes in omnibus. Et superiores enim rationes, quas
de concordia et quidem necessaria doctorum ad-
duximus, cogunt nos credere eos consentientes in-
vicem, et eadem de hac divina processione Spiritus
sancti sentientes, quomodo etiam de
aliis dogmatibus fidei. Et nunc ipsi Orientales per
seipsos eadem cum Occidentalibus dicere satis pro-
bati sunt, ut nemo negare possit amplius eorum
summam concordiam. Atqui etsi nullo modo Pa-
tres Orientales auribuerent Filio esse principium
Spiritus, cum tamen nullibi aliquid neget expresse
processionem Spiritus ex Filio, nempe esset, qui

Υιὸν ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φάσκοντας, ἂν οὐκ ἂν εἴποιμεν Ῥωμαίοις συμβαίνειν ταυτὸ λέγουσι τοῦτο; Ἄλλ' οὐκ οἶδ' εἰ τις ἡμᾶς ἐπαινέσεται. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο εἶδῖναι ὑμᾶς, ὡς ἢ οὐδαμῶς δεῖ συγγράμματα εὐρισκόμενα παραδίχεσθαι τῶν ἁγίων των Δυτικῶν, ἢ εἰ ταῦτα παραδεξαίμεθα, τὰ φαινόμενα δεῖ καὶ τὰ περὶ τοῦ ἄρθρου τούτου λεγόμενα ἐξ ἀνάγκης συμπαραδίχεσθαι. Οὕτω γὰρ ἐν πλείστοις τόποις τῶν λόγων αὐτῶν, καὶ οὕτως ἐν πᾶσι ταῦτα διέσπορται· καὶ τσαύτη καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ σύνεχιά τε καὶ ἀκολουθήσις τῶν προηγου-

μένων καὶ ἐπομένων, ὡς μηδὲν εἶναι κατ' αὐτῶν, ὑποπεῦσαι. Ἐπεὶ τούτου γὰρ τοῦ ζητήματος καὶ τῶν λόγων τῶν περὶ τούτου ἐκ τῶν ἐκείνων λόγων ἐξαιρουμένων, οὐδὲν ἔτι λείπεται, οὐδ' ἂν ἔνοιαν τὰ λειπόμενα σώσαιεν· οὕτως ἐν πλείστοις αὐτῶν τόποις ὀλόκληρα κεφάλαια καὶ ζητήματα κεκινημένα διάφορα διὰ τούτων συνυφαίνεται πάντα τῶν λόγων. Ἄλλ' ἂ μὲν καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν ἔδει τοῦ δόγματος, ὡς ἐν γὰρ τῷ παρόντι διὰ βραχείων προστησαμένους εἰπεῖν, ὡς ἐνὸν πρὸς ὑμᾶς εἴρηται, καὶ οὐδὲν πλέον δεῖ προστιθέναι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Epilogatio et repetitio prædictorum, et solutio frivolæ responsionis, qua quidam ad auctoritates occidentalium respondent, et exhortatio ad unionem.

Δέομαι δὲ καὶ παρακαλῶ πάντα; ὑμᾶς, ἁγιώτατοι Πατέρες τε καὶ δεσπότες, σύστημα ιερῶτατον, σύλλογος ἁγίος, ταῦτα σκεψαμένους, καὶ ἀκριβῶς ἐπιστήσαντας πᾶσι, τὴν προσηκουσάν ἐξενεγκεῖν ψῆφον, καὶ ἦτις ὑμῖν μετ' εὐφημίας ἔψεται παρὰ πάντα τὸν χρόνον, καὶ τοῖς ὀψιγόνοις ἡμᾶς παρὰ πέμψει μετ' εὐκλείας τε καὶ στεφάνων καὶ τοῦ παρὰ πάντων ἐπαίνου. Συλλογίσασθε γὰρ πρῶτα μὲν, ὡς οὐχ ὁμοίᾳ ἡμῖν ἡ ἀπολογία ἐστὶ μετέπειτα, ὡς καὶ πρότερον, τῆς τσαύτης τῶν ἀδελφῶν διαιρέσεως, καὶ τῆς ἐχθρας τῆς πρὸς Λατίνους, οὕτω μὲν ὄντας πολλοὺς, οὕτω δὲ σοφῶς καὶ γνώσει κεκοσμημένους καὶ ἀρετῶν ἰδέξ παντοίᾳ, τῇ τε ἐς ψυχὴν καὶ τὴν ἐκείνης κατάστασιν καὶ βελτίωσιν ἀπαγούσῃ, τῇ τε ἐς σῶμα καὶ τὰ σωματικὰ ἀφορώ-

σῃ· καὶ ὅτι πρὶν μὲν οἰκουμένην σύνοδον συναλθεῖν, ἐκείνοις τὸ βάρος τῆς ἀπολογίης ἐπέκειτο, νῦν δὲ συστάντος κοινού συνεδρίου, καθ' ἡμῶν τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα μετεστράφη, ἂν μὴ εὐπρόσωπον ἔχωμεν αἰτίαν δεικνύουσαι, δι' ἣν αὐτῶν διηρέθημεν. Ἐπειτα μέμνησθε, ἀνάγκην μὲν εἶναι συμβαίνειν τοὺς Πατέρας ἀλλήλοις, καὶ ἄλλως οὐκ εἶναι, Χριστιανούς ἡμᾶς ὄντας, οὐ λέγειν, οὐδὲ φρονεῖν, ἕως ἂν καὶ τὰς τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχὰς σώξωμεν ἐθέλωμεν, τοὺς δὲ Ῥωμαίους Πατέρας σαφέστατά τε καὶ φανερώτατα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κάκεινον αἰτίαν ἔχειν τοῦ εἶναι ὡσπερ καὶ τὸν Πατέρα· πρὸς τούτοις οὐδὲν ἦτορον καὶ τοὺς ἐκ τῆς Ἐφῆς ταυτὸ τοῦτο λέγοντας ἀποδοδειγμένους, τοὺς μὲν

auderet eos dicere Occidentalibus Patribus dixisse contraria. Nunc vero cum non solum non negent, sed apertissime etiam dicant, per Filium et ex Filio procedere Spiritum, audebimusne dicere, non eos convenire et concordare cum Occidentalibus? At nemo nos commendabit, imo vero nemo est, quin nos audaciæ, temeritatis, stultitiæ accuset. Scire autem hoc etiam debetis, quod aut nullo modo acceptanda sunt, quæ reperiuntur opera sanctorum doctorum Occidentalium; aut si hæc acceptabimus, ut faciendum est, oportet, quæ de hoc articulo dicunt, et acceptare et credere. Tam

onim multis in locis operum eorum, imo vero in omnibus sparsa sunt; tantaque et talis est continuatio et sequentia præcedentium ad ea quæ sequuntur, ut non possit aliquis de his aliquid suspicari. Si quis enim hanc conclusionem, et rationes eam probantes ex operibus eorum adimat, nihil amplius restat, nec sensum aliquem reddunt, quæ remanent: ita connexa, ita conglutinata et conjuncta cætera omnia cum hoc dogmate sunt. Sed de dogmate quidem, quæ breviter dicenda erant, dicta sunt, nec quidquam ulterius addendum est.

CAPUT IX.

Rogo autem, posco, peto, et supplex oro vos omnes, patres optimi, sacer conventus, animarum pastores, duces cæcorum, eruditores insipientium, ut his omnibus consideratis, et bene pensatis, illam feratis sententiam, quæ tantæ rei convenit, quæque perpetuam vobis famam, gloriam et salutem pariat. Repetatis enim memoria primo, quod non erit nobis de cætero excusatio eadem, quæ prius, cur a talibus dividamur, et hostes velimus esse Latinis tam multis, tam sapientibus, tam doctis, omni virtute præditis, non solum illa quæ animum ornat, sed etiam ea quæ ad corpus et temporales res attinet: quodque quemadmodum ante generale concilium congrega-

tum facillior nostra excusatio erat, ita post hoc gravis nostra accusatio erit, si non habuerimus dicere causam tali divisione dignam. Deinde non fugiant vos quæ de necessaria doctorum concordia dicta sunt, nec aliter nos dicere posse, dum Christiani esse, et principia fidei salvare velimus: quodque Patres Occidentales apertissime, ex Patre et Filio Spiritum sanctum procedere asseverant, et Filium esse ejus principium, prout Pater: Orientales quoque hoc idem dicere, partim ex Patre per Filium, partim ex Patre et Filio, et ex utroque procedere, et ex Filio esse ipsum dicentes; cumque hæc dicant, Occidentalibus convenire, et eadem non solum sententia, verum etiam

τῆ δια τοῦ Υἱοῦ λέγειν αὐτὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπο-
 ρεύεσθαι, τοὺς δὲ τῆ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ
 ἐξ ἀμφοῖν εἶναι, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ σαφῶς εἶναι διδά-
 σκειν· καὶ ὅτι ταῦτα λέγοντες, τοῖς Ῥωμαίοις Πα-
 τράσι συμβαίνουσι, καὶ λέγουσιν ἀλλήλοις, ταυτὰ,
 ὡς ἐνὶ καὶ ταυτῇ φθεγγόμενοι Πνεύματι. Ἐπὶ πᾶσι
 δὲ τούτοις, καὶ ἦν ἡμῖν ἐγὼ ὑπολειμμένην ἀπο-
 λογίαν ὁρῶ, περὶ ἧν οἱ Ῥωμαῖοι Πατέρες φασί,
 καὶ ταύτην οὐδὲν οὔσαν εἰδότες, μᾶλλον δὲ σαφῆ
 γέλωτά τε καὶ παύγιον, βουλευσώμεθα τὰ βελτίω,
 καὶ πρὸς ἔνωσιν ἐπιχθώμεν, Θεῷ ἀρέσαι βουλόμε-
 νοι. Ἢ γὰρ μὴ δεῖν δεχέσθαι φάτι τινες ἂν τοὺς
 ἀγίους, καὶ πάντα ὑπελείπειν αὐτοῖς· ἢ δεχέσθαι μὲν
 αὐτοὺς ἀναγκαῖον, οὐ μόντοι καὶ κληνηθῆναι αὐτοὺς
 ἀνθρώπους ὄντας ἀδύνατον· ἢ τὸ γε λοιπὸν καὶ τρί-
 τον, εἰ καὶ πίστεως ἐξῆς πλάνης εἶσι, καὶ πάντα κει-
 στίον αὐτοῖς, ταῦτα μόντοι τὰ παρὰ Λατίνων ἀνε-
 γνωσμένα τῶν ἀγίων ῥητὰ οὐκ εἰσι γνήσια τῆς δια-
 νόου ἐκείνων, ἀλλὰ νόθα τινὰ καὶ παρέγγραπτα
 καὶ πάντα ἀπλῶς παραπεποιημένα καὶ προσθήκαι
 χειρὸς ἀλλοτρίας. Ἀλλὰ τῶν μὲν πρώτων οὐδὲν
 ὑμεῖς δέξαιθ' ἂν, ἢ πάντα ἡμῶν εὐθύς ἀνετράπη
 τὰ τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια, καὶ ἐκ' οὐδενός, καὶ
 βεβήκαμεν ἰσχυροῦ· τὸ δὲ γε λοιπὸν καὶ τρίτον γέ-
 λως σαφές, καὶ κατάγνωσις πρόδηλος, εἰ πάντα
 ἐξῆς, οὕτω μὲν τοσαῦτα βιβλία, οὕτω δὲ τοιαῦτα
 νόθα ἐροῦμεν, καίτοι παλαιᾶς μὲν καὶ ἀρχαιοτάτης

verbis dicere, tanquam uno et eodem Spiritu eos
 illuminante locutos. Denique, quam solam nobis
 ad ea quæ Latini dicunt, relictam responsionem
 video, cum ipsi quoque nullam esse judicaveritis,
 imo vero rem puerilem et omnino ridiculam, con-
 sulamus nobis ipsis quæ utilia sunt, et uniri La-
 tinis conemur, si ea quæ placita sunt Deo facere
 velimus. Aut enim non acceptandi sunt sancti do-
 ctiores, nec dictis eorum acquiescendum : aut
 acceptandi quidem, et acquiescendum dictis eo-
 rum, non tamen omnibus ; cum ipsi quoque tan-
 quam homines in quibusdam errare potuerint :
 aut quod reliquum et tertium est, nec in aliquem
 incidere errorem, et cunctis eorum verbis ac-
 quiescendum ; hæc tamen, quæ Latini produxe-
 runt, tanquam illorum sanctorum testimonia,
 non ex eorum mente procedunt, nec eorum sen-
 tentiæ sunt, sed Latinorum horum fictiones, ad-
 ditiones et appositiones, manu manenteque aliena
 libris sanctorum inscripta. At primorum duorum
 neutrum certe scio, nec vos approbatis, nisi quis
 omnia fidei nostræ fundamenta, Ecclesiæ myste-
 ria, et omnem veritatem evertere velit : reliquum
 vero et tertium manifesta stultitia, apertissima
 ignavia est, si tot eorum libros, tot eorum opera
 doctorum, tot eorum labores, tot volumina, præ-
 sertim antiquissima manu nonnulla eorum con-
 scripta, et per totum orbem terrarum sparsa, et
 multiplicata, per ipsum item sequentium ad præ-
 cidentia connexum et convenientiam, ipsam veri-
 tatem luce clarius ostendentia, temerario ausu

A χειρὸς ἔργον ἔντα, ἀνά πᾶσαν δὲ ἐσπερμένα τὴν γῆν,
 δι' αὐτῆς δὲ τῆς ἀκολουθίας τῶν προηγουμένων καὶ
 ἐπομένων δεικνύοντα τὸ γνήσιον· καὶ ταῦτα τῶν ἡμι-
 τέρων πάντων καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων, καὶ
 ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου κακοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως
 μὲν ἀκμῆς καὶ ἀρχῆς ἀκμασάντων, μεμνημένων μὲν
 τούτων, οὐδὲν δὲ ὁμῶς ἀντειπεῖν δυναμένων, εἰ τι
 καὶ ἄξιον λόγου· ἄλλως τε καὶ μηδ' ἄλλων παρ' ἡμῖν
 ὄντων βιβλίων, πρὸς ἃ παραβάλλοντες τὰ τῶν Λα-
 τίνων, τὸ νόθον αὐτῶν ἐφωράσαμεν ἂν. Ἄ. πάντα
 ἀναλογισάμενοι, καὶ πᾶσι τὸν νοῦν ἐπιστήσαντες,
 μὴ τὰ χεῖρω ἐλώμεθα, μηδὲ καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν
 ψῆφον ἐξενέγκωμεν· δεῖν δὲ γάρ, εἰ ἡμεῖς ἡμῶν αὐ-
 τῶν καταγνοίημεν· μηδὲ προδώμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ
 τὴ γένος, πρῶτα μὲν ἀποστραφῆναι δόξιντες τὴν
 ἀλήθειαν, καὶ μύσαντες τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ
 φῶς· ἔπειτα δὲ καὶ ἐθελονταὶ αὐτοὶ καθ' ἡμῶν αὐ-
 τῶν τὰ δεινότερα ἐπαγαγόντες, καὶ πολλαπλασιά-
 σαντες τὰ δεινὰ. Ὅσα γὰρ ἡμῖν καὶ σωματικῶς ἐν-
 τεῦθεν ἐπεισι δεινὰ, καὶ ὡς ἰσχυρότερον μὲν τὸν
 κοινὸν ἐχθρὸν καὶ πολέμιον ὀπλισομεν καθ' ἡμῶν,
 καὶ ὡς κινδυνεύει σχεδὸν παντελῆς ἐλεθρος ἐσο-
 θαι τῶν ὑφ' ἡμᾶς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἡμετέ-
 ραν Χριστιανῶν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ κειῖθεν
 τέλειον ἐκτριβήσεσθαι, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Καὶ διήλθον
 ἂν πάντα καθ' ἔν, καὶ ἐτραγῶδησα τὰ ἐπίοντα τῶ
 γένει δεινὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμέ-

corrupta, mutata, et superaddita esse dicemus ;
 maxime cum videamus ipsas quoque nostros
 etiam antiquiores, et qui in ipsis principiis hujus
 acerrimi dissidii fuerunt, facientes quidem men-
 tionem auctoritatum doctorum Occidentalium,
 nihil tamen contra eos habentes quod dicerent
 ratione dignum. Quo fit, ut nullo modo quis eas
 putare debeat corruptas fuisse, siquidem in ipso
 etiam contentionsis principio eodem modo inscri-
 ptum libris erat ; potissimum cum nec existent
 apud nos alia eorum doctorum antiqua volumina
 lingua Latina scripta, ad quæ, facta comparatio-
 ne, possemus deprehendere eorum corruptionem.
 Quæ omnia cum animadvertamus et mente repe-
 tamus, non eligamus quæ pejora sunt, nec contra
 nos ipsos sententiam feramus ; nolimus nec nos
 ipsos, nec nationem nostram prodere, primo qui-
 dem advertentes a veritate, et oculos, ne videant
 lumen, claudentes ; deinde ipsimet propria sponte
 contra nos ipsos omne genus malorum accumu-
 lantes, et multipliciter totam nostram nationem
 offendentes. Quis enim ignorat, quæ etiam tempo-
 ralia mala ex hac divisione nos secutura sunt ?
 quæ infortunia ? quodque communem hostem et
 inimicum nobis Turcarum principem robustiorem
 contra nos ipsos effeimus ? in periculoque sunt,
 ut omnino sero pereant quicumque ritum nostrum
 sequuntur Christiani, nomenque Christi illic tota-
 liter deleatur. Et enumerassem, et deplorassem
 omnes particularis, quæ futuræ sunt nationi no-
 stræ calamitates, quæ cunctis nostris hominibus,

ναι, τοῖς τε ἐν νήσοις, τοῖς τε ἐν ταῖς ἠπείροις, τοῖς ἐν ἀνατολῇ, τοῖς ἐν ἀρκτῷ, καὶ τοῖς ἐν δύσει τοῖς ἡμῖν ὁμογνώμοσι τε καὶ ὁμόφροσιν, οὐχ ἕτα εἰς σῶμα καὶ τὰ σωματικὰ ἀναφέρεται μόνον, οὐ τοσοῦτον γὰρ ἂν ἦν τὸ δεινόν, ἀλλὰ καὶ ὅσα εἰς ψυχὴν τε καὶ τὴν εὐσέθειαν τείνει, πάντων ἀπλῶς ἢ τῶν πλειόνων, τῶν μὲν ἐκόντων, τῶν δὲ ἀκόντων κινδυνεύοντων ὑπαχθῆναι τῇ πλάνῃ, καὶ ἀπαρτεῖναι Θεοῦ, εἰ μὴ πρὸς εἰδότας ὁ λόγος ἐγίνετο, καὶ τοῦ λέγοντος μᾶλλον ἐπισταμένους. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὡς μόνῃ μὲν ἡμῖν ἐν κινδύνοις καταφυγὴ τὸ τῶν Λατίνων γένος κατελείπετο καὶ ἡ μετ' αὐτῶν ἔνωσις, ἔκαϊθεν ἐλπίζουσι σφᾶς αὐτοῦ ἀνακτήσεσθαι, καὶ τοὺς ἐχθροὺς καταγωνιεῖσθαι, μόνον δὲ τῷ πολεμίῳ τοῦτο φρόνητρον ἦν, ἐπέχον αὐτὸν ὀπωσαῖν τῆς μανίας τῆς κατ' ἡμῶν, καὶ ἡρεμεῖν ἀναγκάζον καὶ μὴ βουλόμενον; οὐ τανῦν γυμνωθέντες, ποῖ ποτε φευξόμεθα; Τίς ἡμῖν ἔσται τῶν κακῶν λύσις; Τίς ἀπαλλαγὴ τῶν δεινῶν; Καὶ εἰ μὲν πλάνην δογματικὴν ἢ διαστρεφὴν πίστεως τῶν Λατίνων κατεγινώσκωμεν, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ὑμῖν συμβούλευτα τὴν μετ' αὐτῶν ἀσπάσασθαι ἔνωσιν, καὶ οὕτως ἔχουσιν ὁμοιοῦσαι αὐτοῖς τὰ σωματικὰ δεδιότας δεινὰ, καὶ προελομένους τῶν πνευματικῶν τὰ παρόντα, καὶ τῆς τῆς ψυχῆς βελτιώσεως τὴν τῶν σωμάτων ἐλευθερίαν· ἀλλὰ πρότερον ἂν πάντα αὐτὸς τε ὑπέστην τὰ χεῖριστα, ὑμῖν ὑπεθέμην, ἢ αὐτοῖς ἐνωθῆναι προέτρεψα καὶ τὰ γε τοιαῦτα συμβούλευσα ἂν. Νῦν δὲ δεῖο; ὑφίρπει, μὴ τὴν σωματικὴν μετὰ καὶ τῆς

qui in insulis, qui ubique terrarum, qui orientem, qui septentrionem, qui occidentem inhabitant, nobiscumque in ritu conveniunt, non dico solum quæ ad corporalia resque temporales attinent (non enim tanti essent aestimandæ), verum etiam quæ ad animam et integritatem fidei pertinent; cum omnes simpliciter, aut major eorum pars, partim sponte, partim vi, periclitentur aberrare a fide, relinquere Deum, et erroribus infidelium consentire. Narrassem hæc, inquam, omnia, nisi vos alloquerer, qui omnia melius me nostis. Quis enim nescit quod solum nobis relictum refugium erat Latinorum amicitia et unio cum eis futura, hac re sperantibus et nos ipsos tueri posse, et hostes devincere; quodque hoc solum hostem deterrerat, et ejus contra nos furorē refrænabat? qua re si nunc privabimur, quo fugiemus? quinam nostræ calamitatis finis erit? quis malorum exitus? Et si errare quidem Latinos, et a veritate avertere deprehendissemus, nec ipse profecto vobis consulissem eis ita se habentibus uniri, temporalium amissione deterritos, et majoris presentia quam futura, corporum quam animarum liberationem facere hortatus fuisset, imo vero et ipse omnia quæcumque acerba potius sustulisset, et vobis, ut passi fuissetis, consulissem, quam cum eis uniri non recte sapientibus. Nunc vero timendum est, et quidem vehementer

ψυχικῆς βλάβης ἐλώμεθα· καὶ τάληθῆ τε καὶ εἰσεβῆ φρονούντων αὐτῶν, καὶ οὐδὲν πλανωμένων περὶ τὴν πίστιν, εἴπερ μὴδ' οἱ Πατέρες ἡμῶν καὶ αὐτῶν καὶ διδάσκαλοι, συμφωνούντων δὲ καὶ τῇ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἀγίοις καὶ διδασκάλοις τοῖς ἐξ Ἑφῶς, ἡμεῖς ἐπὶ κακῷ τῷ σφετέρῳ διαιρεθῆναι τῶν τοιούτων ἀνδρῶν δικαιοῶσωμεν. Αὐτοὺς μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἑσπέρας Πατράσιν ἐπεσθαι φανερώς, καὶ ὑμεῖς οἶδ' ὅτι ἐρεῖτε· τούτους δὲ τοῖς ἐξ Ἑφῶς συμβαίνειν, ἐνταῦθα διὰ βραχέων ὡς ἐνδὸν ἀποδείκεται· ὡς εἶναι λοιπὸν φανερὸν πᾶσιν, αὐτοὺς ἐπεσθαι τοῖς ἀγίοις Δυτικοῖς τε ἅμα καὶ Ἀνατολικοῖς κοινοῖς οὔσι Πατράσι καὶ διδασκάλοις. Ποῖον τοίνυν δικαίον τῶν τοιούτων διασταίημεν; Τίσιν εὐπροσώποις λόγοις τὴν αὐτῶν φύγοιμεν κοινωνίαν; Ποία ἡμῖν ἱκανὴ πρὸς Θεὸν ἔσται ἀπολογία τοῦ τοσοῦτου κακοῦ τῆς τῶν ἀδελφῶν διαιρέσεως, ἣν ὥστε αὐτὸς ἀγγελεῖν Χριστὸς καὶ πάντας ἐνώσας, κατήλθε καὶ ἐσαρκώθη, καὶ σταυρὸν κατεδίξατο, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν; Ποία δὲ εἰς τὰς μετέπειτα γενεὰς ἡμῶν, μᾶλλον δὲ εἰς τὰς νῦν οὖσας; Οὐ γὰρ οἶδα εἰ καὶ τι τοῦ ἡμετέρου φύλου ἔσται μετέπειτα ὑπὲρ ὧν μεγάλων καὶ πολλῶν ἐκόντες αὐτοῖς συμφορῶν ἐπιφέρομεν. Μὴ, πατέρες καὶ ἀδελφοί, μὴ ταύτης τῆς γνώμης γενώμεθα· μὴ οὕτω κακῶς περὶ ἡμῶν αὐτῶν βουλευσώμεθα· μὴ λύκοι ἀντὶ ποιμένων ὀφθῶμεν τοῖς βλέπουσιν εἰς ἡμᾶς· μὴ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτοῖς ἀπολέσωμεν καὶ τὰ σώματα προδόντες τοῖς πολεμίοις. Ἐγὼ γὰρ, καὶ ἔστω μοι οὗτος ὁ λόγος

ne corporis quoque exitium una cum animi interitu etiam eligamus, siquidem quæ vera, quæ pia sunt, et nihil erroneum Latinis sapientibus, quemadmodum Patres eorum et nostri, Occidentales videlicet doctores, ac Orientalibus communibus Patribus eadem et consentanea dicentibus, nos proprio nostro malo absque ulla ratione ab eis dividi vellemus. Quod enim ipsi Occidentales Patres sequuntur, vos quoque dicatis. Quod autem illi eadem cum Orientalibus sapiant, hæc in oratione breviter et sufficienter probatum est, ita ut omnibus manifestum sit Latinos omnes, tum Occidentales, tum Orientales Patres sequi, qui communes utrisque doctores et Patres sunt. Quare igitur ratione a talibus viris dissidēbimus? Quam excusationem afferre poterimus, cur eis convenire nolimus? Quæ nobis relinquatur apud Deum responsio, quare a fratribus divisi fuerimus, quos ut uniret, et ad unum ovile redigeret, ipse descendit de cælis, incarnatus, et crucifixus est? Quæ nostra defensio apud posteros nostros? Imo vero apud presentes homines nostros? Nescio enim, an aliqua nostra posteritas erit de tam magna, tam gravi calamitate, tot periculis, quam eis ingerimus. Non patiamur hæc, Patres optimi: non habeamus hæc sententiam: non ita male nobis consulamus et nostris: nolimus lupi pro pastoribus illis fieri, qui ad nos respiciunt: non eos

εἰ; δειννότερον μαρτυρίαν τῷ γένει παντὶ, καὶ πᾶσι
 Χριστιανοῖς, ταύτης οὐκ ἂν ποτε γενομένην τῆς γνώ-
 μης; οὐδ' ἂν ποτε προδοτὴν ἐκὼν τούτῳ τῷ μέρει
 καὶ σώματα, καὶ ψυχὰς, καὶ πίστιν, καὶ πόλεις,
 καὶ τάφους πατέρων, καὶ ἐλευθερίαν, καὶ πᾶν ἕ τι
 τίμιον. Ἄ πάντα εὐρίσκιον λογιζόμενος τῇ τῶν
 Χριστιανῶν διαιρέσει ἐψόμενα, καὶ τῇ ἀπὸ Λατί-
 νων ἡμῶν σὺν οὐδενὶ δικαίῳ ἀποστάσει καὶ ἐπιβλα-
 βῇ διαιρέσει καὶ τῇ ἐχθρᾷ τῇ πρὸς αὐτοῦς. Οὐδε-
 μία γὰρ μοι εὐλογος φαινομένη αἰτία δοκεῖ, δι' ἣν
 ἂν τὰ τσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐλοιμην κακᾶ, καὶ ἥτις
 ἂν ταῦτα ἀντισηκώσεται ὁδομαίῃ καὶ ὑμῶν, μάλιστα
 μὲν πάντα τὴν αὐτὴν ἐμοὶ γνώμην λαβεῖν, εἰ δὲ
 μὴ γε, τοὺς πλείονας εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν μαρ-
 τύρομαι τὴν ἐπὶ πάντων Θεῶν καὶ ὑμᾶς τοὺς νυνὶ
 παρόντας, καὶ τοὺς μετέπειτα τοῦ γένους τοῦ ἡμε-
 τέρου, ὡς ἀπαθῶς τε καὶ ἀληθῶς καὶ ἀδόλως, ἃ μοι
 ἔδοξαν ἀληθῆ εἶναι καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα, ἐξ
 ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρηκολουθηκῶς τῷ πράγ-
 ματι διετέλεσα λέγων, καὶ οὐδὲν ὑπεστειλάμην εἰ-
 πῆν τὰ δοκῶντα, οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν τοῦ
 κοινῆ συνοίσοντος πρασιλόμην· ἀλλὰ τὰ ἐμὰ πάντα
 τῷ Θεῷ ἀναθέμενος ὅπως ἐκείνος βούλοιο ἀγεῖν, ὃ

quodammodo hostibus, in animarum et corporum
 simul interitum. Ego enim (et sint mihi hæc verba
 in perpetuum testimonium toti nationi, cunctis-
 que Christianis), namque hujus sententiæ ero,
 nec unquam prodam corpora, animas, fidem, ci-
 vitates, patrum sepulchra, libertatem, et omnia
 simul, quæ omnia invenio secutura schisma, et
 nostram a Latinis absque aliqua ratione divisio-
 nem. Quænam digna causa est, ob quam tot et
 tam horrenda eligamus pericula? Oro autem et
 rogo, ut etiam vos vel omnes, vel major pars ve-
 strum, eadem quæ ego, de his rebus sentiat, et
 bene communi utilitati consulat. Quod si nolue-
 ritis, ego quidem summum Deum, et vos omnes
 presentes, et cunctos posteros nostros testor,
 quod sine passione et fraude, quæ vera, quæ ju-
 sta, quæ utilis, quæ conducentia nobis et nostræ
 salutis mihi visa sunt, a principio usque ad hunc
 diem non cessavi dicere, non omisi consulere, nec
 timore deterritus (ne quis me Latinis affectum
 putet) tacui, nec propriam securitatem communi
 utilitati præposui: sed me et mea omnia Deo com-
 mendans, et ejus divinæ voluntati subjiciens, qui
 totam mihi vitam ab ineunte ætate melius quam

καὶ ἐκ νόου μοι πάντα τὸν βίον βέλτιον ἢ αὐτὸς
 ἠυχόμενῃν διαρκηκῶς, τοῦ κοινου ἀγαθοῦ διὰ τέλους
 ἐφρόντιζα, καὶ πρὸς τοῦτ' ἀποβλέπων, καὶ ἔδρων
 πάντα καὶ ἔλεγον, μετὰ τοῦ σώζειν τὴν ἐν τῇ πί-
 στει ἀλήθειαν, καθόσον αὐτὸς ἐδυνάμην συνιέναι
 καὶ τῶν σωματικῶν τῷ γένει ὡς ἐνὸν προνοῶν.
 Ὑμεῖς δὲ ὅ τι ἂν ὑμῖν δοξείε πράττειν, γνώμης
 οὔσι κυρίως, τοῦτο ποιεῖτε. Νικῆν δ' ὁμοῦ Θεοῦ
 ἠγουμένου καὶ παρ' ὑμῖν τὰ βελτίω. Εἰ δὲ τὰ χεῖρω
 κρατήσῃ, τῆς ἡμῶν ἀμαρτίας λελυμασμένης ταῖς
 πράγμασιν, ἀλλὰ τοῦτό γε ἴστω πᾶν γένος ἀνθρώ-
 πων, καὶ ἡλικία πᾶσα καὶ τάξις, δεῖ γὰρ αὐτοῖς ἐπι-
 μαρτύρασθαι, ὡς ἀναίτιος μὲν ἐγὼ τοῦ κακοῦ τοῦ
 τῆς διαιρέσεως, οὐκ ἐκοινώνησα δὲ ταύτης τῆς γνώ-
 μης, οὐδὲ δικαίῳ διαζευχθῆναι Λατίνων παρὰ πᾶν
 τὸ ἐκ τῶν λόγων εἰκός. Οὔτε γὰρ ἐμαυτὸν πείθω,
 μὴ ἀληθῶς τε καὶ εὐτεβῶς δοξάζειν αὐτοῦς, καὶ
 ταυτὰ τοῖς ἀγίοις καὶ τῇ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ φρονεῖν·
 οὔτ' ἀγνωστὰ ἐντεῦθεν ἐψόμενα τῷ γένει δεινὰ,
 καὶ πάσης τραγηδίας ἐπικαινα· ἀλλὰ καὶ προφύγων,
 καὶ εἴρηκα, καὶ πᾶσιν ἐδήλωσα, καὶ ὅπως μὴ γένηται,
 ἐκ τῶν δυνατῶν προσεβόησα· εἰ δὲ μὴ ἐδυνήθην ἀνῦσαι,
 οὐ τοῦ εἰπόντος, ἀλλὰ τῶν μὴ πεισθέντων τὸ ἔγκλημα.

optassem, direxit atque rexit, commune bonum
 mihi, ut finem, proposui; et ad hoc solum respi-
 cians et feci et dixi, quæcumque vel feci vel dixi,
 simul et fidei veritatem quoad potui, et corpora-
 lem salutem ut nostri adipiscantur, conatus. Vos
 vero, cum libera sit vobis voluntas, quodcumque
 agendum videatur, id agatis. Vincant autem autu
 divino etiam apud vos, quæ meliora et saniora
 sunt. Quod si (quod absit) peior sententia super-
 erit, hoc tamen omne genus humanum, omnis
 ætas, omnis ordo atque conditio sciat (protestan-
 dum enim rursus est) quod innocens ego sum ab
 hoc malo, hoc acerbo schismate; nec hujus un-
 quam sententiæ fui, nec sum, præter omnem rati-
 onem a Latinis dividi. Nec enim mihi persua-
 deo, non recte et vere de fide eos sapere, et
 eadem quæ sanctos doctores, tam Orientales, tum
 Occidentales, non credere eos. Nec ignoro, quæ
 hinc nos et nostram rempublicam sequentur peri-
 cula, quæ calamitates, quæ excidia. Sed prævidi,
 prædixi, et ne fiant, quoad potui, providi. Quod
 si proficere non potui, non mei dicentis, sed au-
 dientium culpa est.

BESSARIONIS EJUSDEM

Declaratio aliquorum, quæ in dicta oratione dogmatica continentur, quæ Græcis notissima, Latinis ignota sunt.

Notandum primò, quod sancti doctores Orientales etiam in divinis utuntur nomine cause et causati, largo modo; non quidem, ut limitationem et dependentiam importat, sed prout productionem et emanationem a principio, ejus quod est a prin-

cipio, significat; et ideo me etiam ad Græcos loquentem his nominibus usum fuisse. Cæterum quia ad quasdam oppositiones Græcorum respondeo breviter, tamen non declaratis primò eorum oppositionibus, sed a tacitam quæestionem respon-

dens, eo quia ad Græcos loquebar, quibus illa nota erant: sciendum, quod cum doctores dicant Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere vel profluere, et cætera similia; et ex hoc appareat Filium quoque Spiritus principium esse, quod contra eos facit; his quatuor evasionibus hanc veritatem evadere conantur. Primo namque, cum rarissime dicant doctores, Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere, sæpiissime vero mitti, profluere, prodire, emanare, scaturire, oriri, et hujusmodi, fecerunt sibi hanc voluntariam distinctionem, quod videlicet verbum procedere duntaxat significaret hypostaticam et personalem Spiritus sancti emanationem: cætera vero vocabula, charismatum et donorum ejusdem in nos distributionem, et temporalem in mundum ejus missionem, quam etiam per Filium fieri concedunt. Secundo dicunt, quod ideo dicitur ex Patre per Filium, non quia Filius est principium Spiritus sancti, sed quia Pater et Filius sunt nomina relativa; alterum vero relativorum non potest dici, quin intelligatur alterum; ideo dicendo, Ex Patre, necesse est etiam Filium nominare propter vim ipsius relationis. Tertio, consubstantialitatem Patris et Filii causam esse aiunt, ut ex Patre per Filium Spiritus esse dicatur: cum enim ejusdem substantiæ sint Pater et Filius, necessario, cum dicitur ex Patre, oportet ut dicatur etiam ex Filio. Quarto, quia nonnunquam, rarissime tamen et apud poetas, quibus ob angustiam metri licet metaphorice et abusive vocabulis uti, præpositionem per aliquando repererunt idem significare quod præpositio cum; dicunt, Spiritum sanctum ideo dici ex Patre per Filium procedere, quia ex Patre cum Filio simul procedit: et his modis omnes illas auctoritates exponunt, sive pervertunt. Hæc nos ex ipsamet auctoritatum sententia et rationibus verissimis confutavimus, probantes hæc non posse consistere, nec opinionibus et verbis sanctorum doctorum convenire, prout ex ipsis verbis clarius videtur. Præterea sciendum est, quod in tertio œcumenico concilio sanctus Cyrillus contra Nestorium et ejus hæresim inter alia multa quæ sapientissime scripsit, duodecim etiam capitula edidit contra hæreticos Nestorii articulos, quæ Anathematismos appellavit, eo quod in eis er-

rores illius anathematizat; quorum in nono contra Nestorii errorem, qui blasphemabat Filium Dei purum hominem esse, Spiritus sancti gratia per participationem sanctificatum; idem sanctus Cyrillus Spiritum sanctum Spiritum Filii et proprium Filii esse dicit. Post hæc quidam Theodoretus Cyri episcopus, vir quidem litteratissimus, humanæ tamen fragilitati subjectus, superveniens in synodum sero cum patriarcha Antiocheno Joanne, cum reperissent jam Nestorium condemnatum, et pro demeritis suis sede patriarchali Constantinopolitana privatum, indignati quod eis non expectatis conclusum fuerat, defensionem Nestorii susceperunt. Theodoretus igitur, tanquam vir doctissimus, contra duodecim Anathematismos Cyrilli alia duodecim capitula edidit; quorum in nono, ubi sanctus Cyrillus Spiritum sanctum Filii, et proprium Filii, dicit esse, his verbis ait: Quod si Cyrillus Spiritum sanctum proprium Filii dicit, tanquam consubstantialem ei, hoc vero acceptamus: quod si tanquam ex Filio, vel per Filium esse et existentiam habentem, hoc ut blasphemiam ejicimus. Ad hæc totum œcumenicum concilium tertium tacuit, nec increpavit Theodoretum tanquam maledicentem: Cyrillus tamen ad ea respondit, omniaque sua capitula aliis duodecim novis capitulis ita denuo exponit, ut sententia ejus, etsi non nimis aperitis verbis, clare tamen pro nobis esse appareat. Hoc maxime Græcos obiectat, in hoc potissimum confident, hoc pro maximo et insolubili argumento putant, quod Theodoro negante Spiritum ex Filio, vel per Filium habere esse et subsistentiam, concilium totum tacuerit, nec eum mendacii et erroris redarguerit; Cyrillus quoque non ita aperte, ut putant, responderit; cum tamen sciant Theodoretum propterea condemnatum, et ab Ecclesia multis abhinc annis ejectum fuisse. Ad hæc igitur tanquam notissima Græcis, non ea latius explicando, ut in oratione videtur, respondetur. Sed nemo de Theodoro viro doctissimo doleat; suum enim recognovit errorem, et in quarto Chalcedonensi generali concilio (super-vixit namque ad illud usque tempus) palam eum confessus, a sancta synodo, tanquam honorabile membrum Ecclesiæ, susceptus et restitutus fuit.